

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Εαρινό Εξάμηνο 2018-19

Οικονομική Κοινωνιολογία

Διδάσκων: Δημήτρης Λάλλας

Μαρξική Οικονομική Κοινωνιολογία:

Ο καπιταλισμός στη
σκέψη του Καρλ Μαρξ

- **Η μαρξική μεθοδολογία: διαλεκτικός-ιστορικός υλισμός**
- Η μεθοδολογία του Μαρξ είναι ο διαλεκτικός-ιστορικός υλισμός.
- Με τη **διαλεκτική μέθοδο** διερευνά τις δυναμικές σχέσεις, τις συγκρούσεις, τις αντιφάσεις και τον ανταγωνιστικό χαρακτήρα των κοινωνιών μες στην ιστορία, και κυρίως της καπιταλιστικής κοινωνίας.
- Με τον **ιστορικό υλισμό** αναγνωρίζεται:
- **α)** η υλική βάση (τρόπος παραγωγής/ παραγωγικές δυνάμεις και παραγωγικές σχέσεις) της κάθε κοινωνίας ως το βασικό θεμέλιο αυτής.
- **β)** οι υλικές διεργασίες (ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, οικονομικά συμφέροντα) ως κινητήριες δυνάμεις στην ιστορία.
- Η κύρια κινητήρια δύναμη της ιστορικής κίνησης είναι η αντίφαση μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων.

- Η διαλεκτική της ιστορίας συνίσταται στην κίνηση των παραγωγικών δυνάμεων, οι οποίες σε ορισμένες περιόδους έρχονται σε αντίθεση με τις σχέσεις παραγωγής.
- Σε αυτή τη φάση της ιστορίας η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων περιορίζεται από τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής.
- Στις περιόδους επαναστατικής κρίσης, μια τάξη είναι προσκολλημένη στις παλιές παραγωγικές σχέσεις, που γίνονται εμπόδιο για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ενώ αντίθετα μια άλλη τάξη είναι προοδευτική, εκπροσωπεί καινούριους τρόπους παραγωγής που ευνοούν την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων.
- Έτσι ξεκινά μια διαδικασία μετάβασης σε μια πιο ανεπτυγμένη φάση της ιστορικής διαδικασίας και μια μεγαλύτερη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων.

• Βάση-Εποικοδόμημα/ Δομή-Υπερδομή

- Το θεωρητικό-μεθοδολογικό σχήμα της βάσης και του εποικοδομήματος είναι ένα σχήμα με το οποίο επιχειρεί να ερμηνεύσει την ιστορική μεταβολή, τη δομή και τη λειτουργία των ιστορικών κοινωνιών και συγκεκριμένα της καπιταλιστικής κοινωνίας.
- Ως οικονομική, υλική **βάση** θεωρούνται:
 - α) οι υλικές συνθήκες
 - β) οι σχέσεις παραγωγής (σχέσεις ιδιοκτησίας)
 - γ) οι παραγωγικές δυνάμεις (μέσα παραγωγής, τεχνολογία, γνώσεις/δεξιότητες, εργασιακή δύναμη, οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας).
- Το **εποικοδόμημα** αναφέρεται στους θεσμούς και στις μορφές και τα προϊόντα της κοινωνικής συνείδησης, στην κουλτούρα και την κοινωνική/πολιτική/νομική οργάνωση (αξιακά συστήματα, θρησκεία, κοσμοαντιλήψεις, επιστήμη, δίκαιο, πολιτικοί θεσμοί, τέχνη).

- Ο Μαρξ σε κάποια έργα (*Κεφάλαιο* [1867, 1885, 1894] και στη *Γερμανική ιδεολογία* [1845]) φαίνεται να υιοθετεί έναν οικονομικό ντετερμινισμό.
- Με βάση αυτήν τη προσέγγιση, η οικονομική δομή της κοινωνίας είναι αυτή που καθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις, τις πολιτισμικές και πολιτικές δομές και τις κοσμοθεωρήσεις (ιδέες).
- Υπό αυτή την οπτική, παραγνωρίζεται ο ρόλος των ιδεών όσο και η ενεργός δράση των κοινωνικών υποκειμένων.
- Σε άλλα κείμενά του, στα ιστορικά του έργα και στα *Grundrisse* [1857], αναγνωρίζει τη σημασία των υποκειμενικών φορέων της δράσης και τη σχετική αυτονομία των ιδεών καθώς και τη δυνατότητά τους να επιδρούν ακόμη και πάνω στην οικονομική δομή.
- Η διαλεκτική του μέθοδος εδώ του επιτρέπει να αναγνωρίσει ότι οι ιδέες δεν «αντανακλούν» απλά την υλική πραγματικότητα αλλά ότι διατηρούν με αυτή μια αμοιβαία σχέση αλληλοκαθορισμού.

- **Η καπιταλιστική κοινωνία στη μαρξική σκέψη**
- Τα βασικά χαρακτηριστικά της μαρξικής θεωρίας για την καπιταλιστική κοινωνία είναι:
- α) το καπιταλιστικό καθεστώς είναι ένας ανταγωνιστικός και αντιφατικός κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός
- β) η γενική ηθική τάση είναι η επιδίωξη του διαρκώς ανανεωμένου κέρδους και της συσσώρευσης κεφαλαίου
- γ) η κεντρική λειτουργία είναι η εμπορευματική παραγωγή και ανταλλαγή.

- **Ο ανταγωνιστικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής κοινωνίας**

- Η καπιταλιστική κοινωνία χαρακτηρίζεται από τον ταξικό ανταγωνισμό, δηλαδή την πάλη μεταξύ των δύο κύριων τάξεων.
- Οι δύο κύριες τάξεις είναι η **αστική τάξη**, η οποία κατέχει τα μέσα παραγωγής, και η **εργατική τάξη/προλεταριάτο**, η οποία δεν κατέχει παρά μόνο την εργασιακή της δύναμη.
- Η θέση του ατόμου στον καταμερισμό της εργασίας και η σχέση του προς τα μέσα παραγωγής αποτελούν τα κριτήρια ένταξής του/της σε μια κοινωνική τάξη.
- Η σχέση μεταξύ των τάξεων είναι μια σχέση εκμετάλλευσης, άρα και εξουσίας.
- Το έδαφος αυτής της εκμεταλλευτικής σχέσης είναι η καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας.
- Πηγή της εκμετάλλευσης και του κέρδους για τους καπιταλιστές είναι η υπεραξία.

- Ο ανταγωνιστικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής κοινωνίας αποτελεί τον κινητήριο μοχλό της ιστορικής αλλαγής.
- Στην καπιταλιστική κοινωνία η κυρίαρχη αστική τάξη προοιμμένου να «επιβιώσει» επιδιώκει τη διαρκή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων.
- Κατά τον Μαρξ, οι παραγωγικές δυνάμεις ωριμάζουν στο εσωτερικό της καπιταλιστικής κοινωνίας.
- Οι ίδιοι καπιταλιστές λόγω του ενδοταξικού τους ανταγωνισμού επιδιώκουν τη βελτίωση των μέσων παραγωγής, με αποτέλεσμα αφενός την ανάπτυξη της παραγωγικής δυνατότητας και αφετέρου την απώλεια θέσεων εργασίας λόγω της υποκατάστασης της ανθρώπινης εργασίας με τεχνολογικά μέσα.
- Επίσης η αντίφαση μεταξύ του αυξανόμενου πλούτου και της αυξανόμενης εξαθλίωσης θα οδηγήσει στον επαναστατικό μετασχηματισμό της κοινωνίας.
- Ο επαναστατικός μετασχηματισμός που θα πραγματοποιηθεί από το προλεταριάτο θα σημάνει το τέλος των τάξεων και την εξάλειψη του ανταγωνιστικού χαρακτήρα της ταξικής, καπιταλιστικής κοινωνίας.

• Το εμπόρευμα

- Η καπιταλιστική κοινωνία είναι μια κοινωνία όπου επικρατεί η γενικευμένη παραγωγή και ανταλλαγή εμπορευμάτων.
- Η αξία του εμπορεύματος δημιουργεί την εντύπωση ότι η αξία του είναι μια εγγενής ιδιότητα.
- Η αξία/τιμή, όμως, του εμπορεύματος δεν είναι εγγενής, δεν προκύπτει από την υλική του υπόσταση και συνάμα μεταβάλλεται από χρόνο σε χρόνο και από τόπο σε τόπο.
- Το εμπόρευμα έχει δύο όψεις: **α) αξία χρήσης** και **β) ανταλλακτική αξία**
- Το εμπόρευμα αποκτά αξία εφόσον μπορεί να ανταλλαγεί με άλλα εμπορεύματα.
- Μέσω του χρήματος τα εμπορεύματα έρχονται σε σχέση ανταλλαγής μεταξύ τους, καθώς εκφράζουν την αξία τους στο χρήμα.
- Η αξία ενός εμπορεύματος είναι η σχέση υπό την οποία ανταλλάσσεται με ένα άλλο εμπόρευμα ή με όλα τα εμπορεύματα μέσω του χρήματος.

• Πραγμοποίηση και Φετιχισμός

- Η κοινωνική ιδιότητα του εμπορεύματος είναι η ανταλλαξιμότητά του.
- Στην εμπορευματική κοινωνία, η σχέση της ανταλλαγής είναι μια σχέση μεταξύ ανθρώπων, κατόχων διαφορετικών μορφών εμπορεύματος (χρήμα, εργασιακή δύναμη, αγαθά/αντικείμενα).
- Οι άνθρωποι συνδέονται ως κάτοχοι εμπορευμάτων (εργασιακής δύναμης, κεφαλαίου, χρήματος) και όχι ως πρόσωπα.
- Αναγνωρίζονται αμοιβαία ως εκπρόσωποι εμπορευμάτων που κατέχουν, με αποτέλεσμα η ανταλλαγή εμπορευμάτων να πραγματοποιείται ως μια εντελώς απρόσωπη διαδικασία.
- Αυτή την αντιστροφή ο Μαρξ την αποκάλεσε *πραγμοποίηση των ανθρώπινων σχέσεων*.
- Η σχέση αυτή της ανταλλαγής παίρνει τη μορφή (στο επίπεδο της συνείδησης) της σχέσης μεταξύ εμπορευμάτων-πραγμάτων.

- Τα εμπορεύματα, ως προϊόντα ανθρώπινης εργασίας και των σχέσεων παραγωγής, κυκλοφορούν στην αγορά ως αυτόνομες οντότητες.
- Στην καπιταλιστική/εμπορευματική κοινωνία, όλα τα αγαθά παράγονται, διακινούνται και ανταλλάσσονται στην αγορά ως εμπορεύματα, δηλαδή ως αντικείμενα που φέρουν (ανταλλακτική) αξία.
- Η ανταλλαγή των εμπορευμάτων καθίσταται η γενική οργανωτική αρχή της καπιταλιστικής κοινωνίας.
- Τα εμπορεύματα αφενός φαντάζουν ως αυτόνομες οντότητες και αφετέρου, μέσω της ισοδυναμίας τους, σχετίζονται με τα άλλα εμπορεύματα.
- Αυτό το φαινόμενο ο Μαρξ το χαρακτήρισε *φетиχισμό του εμπορεύματος*.

• Η πηγή του καπιταλιστικού κέρδους

- Το κεντρικό ερώτημα που έθεσε ο Μαρξ ήταν από πού προκύπτει το κέρδος στις εμπορικές συναλλαγές, από τη στιγμή που ανταλλάσσονται ισοδύναμες αξίες.
- Για να απαντήσει σε αυτό το θεμελιώδες ερώτημα ο Μαρξ ανέπτυξε τη θεωρία της εκμετάλλευσης.
- Ενώ όλα τα εμπορεύματα ανταλλάσσονται βάσει της αξίας τους, υπάρχει ένα εμπόρευμα το οποίο ανταλλάσσεται για μικρότερη αξία από αυτή που έχει.
- Αυτό εμπόρευμα είναι η εργασιακή δύναμη.
- Ο Μαρξ διατύπωσε τρεις θεωρίες: α) τη θεωρία της αξίας, β) τη θεωρία του μισθού και γ) τη θεωρία της υπεραξίας

- **Θεωρία της αξίας-εργασίας**
- Προκειμένου ο Μαρξ να δώσει μια απάντηση στο ερώτημα σε τι συνίσταται η ανταλλακτική αξία των εμπορευμάτων υποστήριξε ότι το μόνο απτό, ποσοτικά μετρήσιμο στοιχείο είναι η ποσότητα εργασίας που ενσωματώνεται στο κάθε προϊόν/εμπόρευμα.
- Η αξία οποιουδήποτε εμπορεύματος είναι χονδρικά ανάλογη προς την ποσότητα της μέσης κοινωνικής εργασίας που εμπεριέχεται σε αυτό.
- Καθώς η τιμή του εμπορεύματος κυμαίνεται ανάλογα με την κατάσταση της προσφοράς και της ζήτησης, ο Μαρξ αναγνωρίζει ότι η αναλογική σχέση αξίας και ποσότητας εργασίας προϋποθέτει φυσιολογική ζήτηση για το συγκεκριμένο εμπόρευμα.
- Προκειμένου να απαντήσει στο περίπλοκο ζήτημα της διαφορετικής αξίας που μπορεί να παράγει η ελάχιστη εργασία, ο Μαρξ χρησιμοποιεί τον όρο μέση κοινωνική εργασία, η οποία καθορίζεται κάθε φορά από τον υπάρχοντα καταμερισμό της εργασίας και από το στάδιο ανάπτυξης της τεχνολογίας.

- **Θεωρία του μισθού**

- Ο μισθός που καταβάλλει ο καπιταλιστής στον εργάτη ισοδυναμεί με την ποσότητα κοινωνικής εργασίας που είναι αναγκαία για την παραγωγή των απαραίτητων εμπορευμάτων για την αναπαραγωγή/επιβίωση του ίδιου και της οικογένειάς του.

- **Θεωρία της υπεραξίας**

- Ο χρόνος εργασίας που χρειάζεται ο εργάτης για να παράξει αξία ίση με αυτή που λαμβάνει υπό τη μορφή του μισθού είναι ένα τμήμα της διάρκειας της καθημερινής του εργασίας.
- Το μέρος αυτό της εργασίας το οποίο παράγει την αξία που επιστρέφει στον εργαζόμενο με τη μορφή του μισθού ονομάζεται από τον Μαρξ **αναγκαία εργασία**.
- Το υπόλοιπο χρονικό τμήμα της εργασίας, κατά το οποίο παράγεται αξία την οποία δεν λαμβάνει ο εργαζόμενος με τη μορφή αμοιβής, καλείται **υπερεργασία**.
- **Υπεραξία** είναι η ποσότητα αξίας που παράγει ο εργαζόμενος σε αυτό το τμήμα της εργασίας.
- Η υπεραξία είναι η παραγόμενη από τον εργαζόμενο αξία, την οποία δεν απολαμβάνει ο εργαζόμενος αλλά την ιδιοποιείται ο εργοδότης-καπιταλιστής.
- Το *ποσοστό εκμετάλλευσης* ορίζεται από την σχέση υπεραξίας και μεταβλητού κεφαλαίου (του μισθού).

- Η αύξηση της υπεραξίας επιτυγχάνεται με δύο τρόπους:
- 1) επιμήκυνση της διάρκειας της εργασίας
- 2) περιορισμός της διάρκειας της αναγκαίας εργασίας (ένα μέσο αυτού του περιορισμού είναι η αύξηση της παραγωγικότητας, δηλαδή η παραγωγή αξίας ίσης με αυτή του μισθού σε λιγότερο χρόνο).
- Ο Ρ. Αρόν υποστηρίζει ότι ο Καρλ Μαρξ με τη θεωρία του περί εκμετάλλευσης προσφέρει μια κοινωνιολογική θεμελίωση των οικονομικών νόμων λειτουργίας της καπιταλιστικής κοινωνίας, καθώς ο μηχανισμός της υπεραξίας και της εκμετάλλευσης προϋποθέτει τη διάκριση της κοινωνίας σε δύο κοινωνικές τάξεις.
- Η οικονομική σχέση μεταξύ προλεταρίων και καπιταλιστών είναι συνάρτηση μιας κοινωνικής σχέσης ισχύος.

• Η εργασία στον Καπιταλισμό

- Ο Μαρξ έθετε την παραγωγική δραστηριότητα στο κέντρο της ανθρώπινης ύπαρξης, αναγνωρίζοντας τις ιστορικές μορφές που αποικτά αυτή στο πλαίσιο των εικάστοτε κοινωνικών σχηματισμών.
- Ο Μαρξ επιχειρεί μέσα από την κριτική που υποβάλλει τις κατηγορίες της πολιτικής οικονομίας, και εν προκειμένω, αυτές της παραγωγής και της εργασίας, να αναδείξει τον αφαιρετικό τους χαρακτήρα, την (καπιταλιστική) οπτική τους γωνία, τις κοινωνικές-ιστορικές συνθήκες που επιτρέπουν την συγκρότηση αυτών των αφαιρέσεων και επομένως τα όρια αυτών των κατηγοριών-εννοιών, όπως τις θέτει και τις χρησιμοποιεί η πολιτική οικονομολογία.
- Με αυτό το εγχείρημα προσπαθεί να αναδείξει την πορεία διαμόρφωσης της εργασίας μες στον καπιταλισμό και μέσω της ιστορικής έρευνας να αναδείξει τις διαφορές των ιστορικών περιεχομένων και των συνθηκών της εργασίας στο καπιταλιστικό καθεστώς σε σχέση με άλλους τρόπους παραγωγής (αρχαίο, φεουδαρχικό).

- Οι κατηγορίες-έννοιες της παραγωγής και της εργασίας, όπως τις χρησιμοποιούν οι πολιτικοί οικονομολόγοι, συνιστούν «λογικές αφαιρέσεις».
- Αφενός διατηρούν τα γενικά, διστορικά χαρακτηριστικά της παραγωγής και της εργασίας, δηλαδή την πράξη ιδιοποίησης της φύσης από τον άνθρωπο και τη σχέση του με τα μέσα (εργαλεία) και τα αντικείμενα της εργασίας του.
- Αφετέρου η εννοιολόγηση της εργασίας μόνο με αυτούς τους όρους ανταποκρίνεται όντως στον χαρακτήρα που έχει πάρει η εργασία στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, δηλαδή ως «απλώς εργασία» ή «παραγωγή γενικά».
- Όμως, οι έννοιες της πολιτικής οικονομίας αποδέχονται ως δεδομένο αυτό που θα έπρεπε να διερευνήσουν ιστορικά, δηλαδή να εξετάσουν το πώς ιστορικά, μέσα από ποιες διαδικασίες, στο πλαίσιο ποιών κοινωνικών συνθηκών, ιστορικών διεργασιών, σχέσεων παραγωγής, απώλεσε η εργασία τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά.

• Η ιστορική πορεία αποειδίκευσης της εργασίας

- Κατά τον Μαρξ, η ιστορία της αποειδίκευσης της εργασίας είναι εν πολλοίς η ιστορία του καπιταλισμού.
- Ειδοποιό συνθήκη της καπιταλιστικής κοινωνίας αποτελεί ο μετασχηματισμός της ανθρώπινης εργασίας σε «εργασιακή δύναμη», σε εμπόρευμα ελεύθερα διακινούμενο στην αγορά.
- Ιστορικές διαδικασίες οι οποίες οδήγησαν στη σταδιακή διαμόρφωση της καπιταλιστικής παραγωγής:
 - 1) 14^{ος}-15^{ος} αιώνας: «χρυσός αιώνας της απελευθέρωσης της εργασίας»
 - 2) 16^{ος} αιώνας: «εμπορική επανάσταση»
 - 3) 17^{ος} αιώνας: παγκοσμιοποίηση του εμπορίου - παγκόσμια αγορά εμπορευμάτων/ πρωτογενής συσσώρευση του κεφαλαίου, σταδιακή συσσώρευση εμπορικού κεφαλαίου στα χέρια μεγαλεμπόρων.

- 4) Απόσπαση των αγροτών από τη γη τους, εμφάνιση στο προσκήνιο της τάξης των «ελεύθερων εργατών».
- 5) Μεταμόρφωση του εμπόρου, που έχει συσσωρεύσει εμπορικό κεφάλαιο, σε έμπορο-καπιταλιστή/Δημιουργία της μανιφατούρας.
- 6) Συγκέντρωση εργαζομένων-χειροτεχνών υπό την ίδια στέγη, οι οποίοι χάνουν το δικαίωμα κατοχής και νομής των εργαλείων και των πρώτων υλών και μετατρέπονται σε «μισθωτοί εργάτες».
- Τη διεύθυνση, την οργάνωση και τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας την παίρνει στα χέρια του ο επιχειρηματίας-καπιταλιστής.
- 7) τέλη 18^{ου} αιώνα: Εισαγωγή της ατμοκίνητης μηχανής και διαμόρφωση του καπιταλιστικού εργοστασίου, γενίκευση της παραγωγής και της κυκλοφορίας εμπορευμάτων, διεύρυνση της καπιταλιστής/εμπορευματικής αγοράς.
- Η συγκεκριμένη εργασία μετασχηματίζεται σε αφηρημένη εργασία, καθώς οι ιδιότητες και οι ποιότητες της εργασίας του χειροτέχνη ή τεχνίτη μετατοπίζονται και αφομοιώνονται από τις μηχανές.

- **Από την ειδική στην αφηρημένη εργασία**

- Για να κατανοήσει ο Μαρξ το πώς η εργασία εξέπεσε στην αφηρημένη εργασία, πως κατέληξε να είναι η εργασία του εργάτη στο καπιταλιστικό εργοστάσιο κενή περιεχομένου εστίασε στις σχέσεις παραγωγής και στις παραγωγικές δυνάμεις.
- **Σχέσεις παραγωγής/μισθωτή εργασία**
- Με την αγορά της εργασιακής δύναμης ο καπιταλιστής ιδιοποιείται τον σχεδιασμό, την οργάνωση και τον έλεγχο της εργασίας.
- Ο εργάτης εκπίπτει σε φορέα «εργασιακής δύναμης».
- Κατά την παραγωγική διαδικασία, ο εργάτης «αποξενώνεται από το προϊόν της εργασίας του».
- Η συνθήκη αυτή αναπαράγεται λόγω της εξαγωγής της υπεραξίας. Η απόσπαση υπεραξίας από το κεφάλαιο, δηλαδή η ιδιοποίηση του προϊόντος της εργασίας του εργάτη από τον καπιταλιστή, υποχρεώνει τον εργάτη να διαθέτει εκ νέου την εργασιακή του δύναμη στην αγορά, προκειμένου να επιβιώσει.

- Η παραγωγική διαδικασία διαμορφώνεται ως μια «ξένη» ως προς τους εργάτες διαδικασία.
- Οι εργάτες παύουν να ανήκουν στον εαυτό τους, καθώς στην παραγωγική διαδικασία αποτελούν ειτελεστικά όργανα της δραστηριότητας, την οποία σχεδιάζει, οργανώνει και ελέγχει ο καπιταλιστής.
- Επίσης, το ότι η εργασία του εργάτη δεν συνδέεται με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εργασίας φαίνεται και από τη λειτουργία της καπιταλιστικής αγοράς.
- Οι διακυμάνσεις της αγοράς μετακινούν τους εργαζόμενους από κλάδο σε κλάδο, από επιχείρηση σε επιχείρηση.
- Οι εργάτες παρακολουθούν τις διακυμάνσεις, οι οποίες ρυθμίζουν την ζήτηση και την τιμή της εργασιακής τους δύναμης.
- Η εργασία του εργάτη βρίσκεται υπό τον έλεγχο του κεφαλαίου, καθώς αυτό ορίζει την ένταξη του εργάτη στην παραγωγική διαδικασία.

- **Καταμερισμός της εργασίας**
- Στην καπιταλιστική κοινωνία, ο καταμερισμός της εργασίας παίρνει τη μορφή του διαχωρισμού της πνευματικής και της διευθυντικής από τη χειρωνακτική εργασία.
- Ο καταμερισμός της εργασίας λαμβάνει χώρα και μέσα στο εργοστάσιο, όπου οι εργαζόμενοι εργάζονται ενταγμένοι στις επιμέρους φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας, χωρίς να μετέχουν ή να γνωρίζουν τις άλλες φάσεις και συνεπώς το σύνολο της παραγωγικής διαδικασίας και του τελικού της προϊόντος.

• Ειμηχάνιση

- Στην καπιταλιστική-βιομηχανική κοινωνία η γνώση και η τέχνη που απαιτείται για την παραγωγή των προϊόντων μετασχηματίζονται σε τεχνολογία και ενσωματώνονται στις μηχανές, αφομοιώνονται από το κεφάλαιο.
- Οι μηχανές ενσωματώνουν τα ειδικά χαρακτηριστικά, τις ιδιότητες και τις ποιότητες της ειδικής εργασίας και μετατρέπουν τον εργαζόμενο σε εξάρτημα της μηχανής.
- Η λειτουργία των μηχανών διαρθρώνεται σε ένα σύστημα που συντονίζει τις σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων και ορίζει την ταχύτητα, τον ρυθμό και την ποσότητα της εργασίας.
- Το εργοστάσιο διαμορφώνεται ως μια κεντρικά κινούμενη και διευθυνόμενη ενότητα μηχανών, που καθιστά την παραγωγική διαδικασία μια αυτοματοποιημένη διαδικασία.
- Στο βιομηχανικό επίσης εργοστάσιο, υποκαθίσταται σε μεγάλο βαθμό ακόμη και η κινητήρια φυσική δύναμη του εργάτη.

• **Περί Αλλοτριώσης**

- Στα *Οικονομικά και Φιλοσοφικά χειρόγραφα* (1844) αναλύει τις διαστάσεις της αποξενωμένης εργασίας στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.
- **Η αλλοτριώση του εργάτη στο προϊόν της εργασίας του**
- Κατά τον Μαρξ η φύση προσφέρει στον άνθρωπο τόσο τα μέσα εργασίας όσο και τα μέσα φυσικής επιβίωσης για τον άνθρωπο.
- Στις καπιταλιστικές συνθήκες εργασίας, τα μέσα που ιδιοποιείται ο εργάτης από τη φύση, δηλαδή τα μέσα της εργασίας του (πρώτες ύλες, επεξεργασμένες ύλες, εργαλεία) δεν βρίσκονται υπό τον έλεγχο του, έχουν τη μορφή μιας εξωτερικής δύναμης που στένεται απέναντί του και του επιβάλλεται.
- Επίσης τα αντικείμενα/προϊόντα της εργασίας του, που του εξασφαλίζουν τη φυσική του διαβίωση, και αυτά στέκουν απέναντί του ως κάτι ξένο.

- Η εργασία που έχει καταβάλλει ο εργάτης και έχει ενσωματωθεί στο προϊόν της εργασίας του σημαίνει μια μετατροπή της εργασίας σε αντικείμενο.
- Στην καπιταλιστική όμως εργασία, αυτή η πραγμάτωση της εργασίας εμφανίζεται, όπως λέει ο Μαρξ, για τους εργάτες ως «απώλεια πραγμάτωσης».
- Το προϊόν της εργασίας του, το οποίο φέρει την εργασία του εργάτη, γίνεται ένα αντικείμενο ξένο.
- Η ζωή που έχει μεταφέρει στο αντικείμενο βρίσκεται αντιμέτωπη του ως κάτι εχθρικό και ξένο.
- Όπως υποστηρίζει ο Μαρξ «ο εργάτης βάζει τη ζωή του στο αντικείμενο, αλλά τώρα η ζωή του δεν ανήκει σ' αυτόν, αλλά στο αντικείμενο».

- **Η αποξένωση του εργάτη στην εργασία του**
- Ο Μαρξ συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι η αποξένωση δεν ειδηλώνεται μόνο στο αποτέλεσμα/προϊόν της εργασίας, αλλά και στην «πράξη της παραγωγής», στην ίδια την παραγωγική δραστηριότητα.
- Η εργασία του εργάτη παίρνει τη μορφή μιας εξωτερικής διαδικασίας, μιας διαδικασίας η οποία είναι ξένη, δεν του ανήκει.
- Πρόκειται για μια δραστηριότητα που στρέφεται εναντίον του εργάτη, δεν του ανήκει, ανήκει σε κάποιον άλλο.
- Ο εργάτης φαίνεται να χάνει τον εαυτό του, καθώς δεν επιβεβαιώνεται μέσα στην εργασία, αρνείται τον εαυτό του, δεν αναπτύσσει ελεύθερα τη φυσική και τη νοητική του ενέργεια.
- Η εργασία «απονεκρώνει τη σάρκα του και καταστρέφει το νου του».
- Πρόκειται για μια εργασία όχι εθελοντική, αλλά επιβεβλημένη, καταναγκαστική.
- Ο εξωτερικός χαρακτήρας της εργασίας του αναδεικνύεται με το ότι δεν ικανοποιεί μια ανάγκη αλλά συνιστά ένα μέσο για να ικανοποιήσει ανάγκες εξωτερικές ως προς την εργασία του.

- **Η αλλοτριώση του εργάτη από την ανθρώπινη φύση του**
- Η τρίτη διάσταση της αποξενωμένης εργασίας έγκειται στον περιορισμό της ζωογόνου δραστηριότητας του ανθρώπου σε απλό μέσο ύπαρξης, διαβίωσης.
- Ο άνθρωπος, κατά τον Μαρξ, είναι ένα ον που διαθέτει συνείδηση, πράγμα που του επιτρέπει να θέτει ως αντικείμενο σκέψης τον εαυτό του, το είδος του, τον περιβάλλοντα κόσμο, τη φύση, την πράξη/δραστηριότητά του και τα προϊόντα αυτής.
- Επομένως, η ιδιοποίηση της φύσης από τον άνθρωπο δεν περιορίζεται στην άντληση των μέσων που του προσφέρει η φύση για τη φυσική του επιβίωση.
- Ο άνθρωπος με την συνειδητή πρακτική του δραστηριότητα μπορεί να δημιουργήσει έναν κόσμο αντικειμένων και να μετασχηματίσει τη φύση με τέτοιο τρόπο ώστε να αναγνωρίζει στα δημιουργήματά του τον ίδιο του τον εαυτό ως δημιουργό.
- Η αποξενωμένη εργασία, επομένως, η εργασία δηλαδή όπου ο άνθρωπος χάνει τον εαυτό του, είναι ξένος προς τα μέσα και το προϊόν της εργασίας του, καθιστά την συνειδητή και ελεύθερη ζωογόνο δραστηριότητα του ανθρώπου σε απλό μέσο επιβίωσης της ύπαρξής του και έτσι τον απομακρύνει από τη ζωή του είδους του, από την ανθρώπινη διάστασή του.

- **Βιβλιογραφικές αναφορές/πηγές**

- Μ.Ν Αντωνοπούλου, *Οι κλασικοί της Κοινωνιολογίας: Κοινωνική Θεωρία και νεότερη κοινωνία*, Σαββάλας, Αθήνα: 2008, σελ. 77-189.
- Ρ. Αρόν, *Η εξέλιξη της Κοινωνιολογικής σκέψης*, μτφρ. Μ. Λυκούδης, Γνώση, Αθήνα: 2008, σελ. 199-312.
- Κ. Μαρξ, *Οικονομικά και Φιλοσοφικά χειρόγραφα (1844)*, μτφρ. Α. Λυκούργος, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα: 2012.
- Κ. Μαρξ, *Κριτική της πολιτικής οικονομίας*, μτφρ. Χ. Μπαλωμένος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα: 2010.